

Ivan Marković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

ivan.markovic@yahoo.com

O HRVATSKOME ŠATROVAČKOME JEZIKU 1912.

Izvještava se o kroatistici dosad nepoznatu radu pravnikar Mate Malinara o šatrovačkome jeziku kaznionice u Mitrovici iz 1912. Time se sustavno istraživanje supstandardnih hrvatskih varijeteta pomiče tridesetak godina dalje u prošlost od rada Josipa Hamma iz 1939–1940. Potom se analizira žargonski leksički sloj u bilješkama Franje Seiferta iz kaznionice u Lepoglavi, također iz 1912. Usuprot uvriježenoj predodžbi da je sleng izrazito promjenljiv utvrđuje se da postoji nemalen broj leksema koji su u istome ili sličnome značenju ostali dio hrvatskoga, upravo zagrebačkoga slenga do danas.

I. Početke proučavanja supstandardnih hrvatskih varijeteta poput razgovornoga jezika, žargona i slenga navikli smo vezivati uz osamljen članak Josipa Hamma o govoru zagrebačkih srednjoškolaca (1939–1940). Tek se na valu novih strujanja poslije Drugoga svjetskoga rata i kratka napisa Antuna Šoljana i Ivana Slamniga o šatrovačkome (1955) u 1960-ima proučavanje tih varijeteta u kroatistici koliko-toliko intenzivira, uglavnom kroz manje napise, tj. novinske tekstove, rjeđe u znanstvenoj periodici. Supstandardni varijeteti bijahu u filologiji dugo marginalizirani onoliko koliko su filologija i društvo u cjelini marginalizirali njihove govornike. Jednostavnim riječima rečeno, filologija je voljela visoku gradsku kulturu i iskonski seoski folklor, bilo u sadašnjosti bilo u starini, zapostavljala je sredinu, mediokritet i kontrakulturu u najboljem i najlošijem smislu te riječi. Dinka Pasini dala je nedavno zgusnut i temeljit pregled proučavanja supstandardnih hrvatskih varijeteta, na koji čitatelja svesrdno upućujemo (također na svu ondje navedenu literaturu, pogotovo o gradskim vernakularima), te uz Šoljanov i Slamnigov tekst iz 1955. ponovila da su istraživanja šatrovačkoga jezika »razmjerno mlada ili ih uopće nema osim stu-

dije Josipa Hamma« (Pasini 2018:600). Tomislav Sabljak već u prvom izdanju svojega *Rječnika* (1981:20), u novije doba primjerice sarajevska galicistica Alma Sokolija u svojoj studiji o pariškome i sarajevskome žargonu (2014:13) podsjećaju ipak da su u Beogradu 1920-ih objavljena barem dva poznata rječnika šatrovačkoga jezika ili žargona: 1924. trodijelni *Policijski rečnik* Dušana Alimpića te 1928. *Jezik naših šatrovaca* Živka D. Petkovića, što je zapravo oveci tekst, brošura od četrdeset stranica. Dodajemo još i manje ili nimalo poznat omanji *Riječnik [sic!] jugoslavenskih šatrovaca* s popratnom studijom Munira Šahinovića Ekremova (s. a.), objavljen u Zagrebu oko 1935. kao drugi svezak biblioteke »Savremena policija« (usp. o tome i Pasini 2020). Petkovićevim se s kritičkim odmakom bio služio i Hamm (1939–1940), pa ni nama taj i drugi radovi o srednjojužnoslavenskim žargonima ili slengovima ne mogu biti nezanimljivi, tim više što je plodna pozajmljivanja među njima bilo i neprekinuto ima, što objašnjava mnoge njihove sličnosti, o čemu će i ovdje biti riječi.

U ovome radu upozorit ćemo na napis Mate Malinara o zločinačkome ili šatrovačkome jeziku iz 1912. godine, kojega kroatistika dosad nije bila svjesna, te pokušati razumjeti mjesto toga jezika u njegovoj ondašnjoj suvremenosti – na početku 20. stoljeća, neposredno pred Veliki rat i krah Monarhije – i odjecima u današnjoj suvremenosti, više od stoljeća poslije. Potom ćemo iz bilježaka ravnatelja Franje Seiferta o životu u lepglavskoj kaznionici pokušati izlučiti ponešto ondašnjih ako ne šatrovačkih, ono barem razgovornih leksema. Uzgredno ćemo spomenuti i prinos muzikologa Franje Š. Kuhača razumijevanju šatrovačkoga jezika.

No prije svega reći ćemo nekoliko riječi o osnovnoj terminologiji kojom ćemo se služiti (v. § II) i o Mati Malinaru, piscu napisa o šatrovačkome jeziku iz 1912. (v. § III).

II. Ovo nije teorijska rasprava o žargonu i terminima kojima se on unutar sklopa supstandardnih varijeteta etiketira. Za naše potrebe dostajat će da nazivlje preuzmemo od drugih istraživača i donekle ga prilagodimo svojim potrebama vodeći pritom računa o tome da su se i radovi o kojima ćemo govoriti služili nekim nazivljem, što će samo po sebi biti prilog povijesti terminologije. Preglede, razrade i odredbe supstandardnih varijeteta u kroatistici i serbistici kojima ćemo se služiti dali su Samardžija (2006), Bugarski (2006) i Pasini (2018).¹

¹ U tim radovima dane su i sheme odnosâ među standardnim, nestandardnim i supstandardnim varijetetima ili idiomima s međusobnim razlikama koje nam neće biti ključne, usp. Samardžija (2006:21, 142), Bugarski (2006:15), Pasini (2018:584).

Ostavimo li po strani nestandardne varijetete, koje tradicionalno zovemo narječjima ili dijalektima, kadšto i zasebnim jezicima – dakle štokavski, kajkavski i čakavski s njihovom unutarnjom hijerarhijom i prožimanjima – najvišom se supstandardnom razinom smatra *razgovorni jezik*, načelno neformalan jezik svakodnevnog govorne, neslužbene i neusiljene komunikacije, »koji ima vrlo fluidnu i teško određivu granicu u odnosu na žargone, ali i u odnosu na standardni jezik« (Pasini 2018:585). Dodali bismo odmah: također u odnosu prema nestandardnim varijetetima, narječjima i govorima. Općenito naše je mišljenje – ovo je dakako golem metodološki problem u svakom praktičnom pristupu varijetetima – da su među svim nestandardnim i supstandardnim varijetetima granice labave i propusne. Sa standardom su stvari donekle jednostavnije jer je normiran pa se tkogod pri razrezivanju standardnoga i nestandardnoga uvijek može pozvati na preskriptivni autoritet, bilo to uvjerljivo ili ne.

Žargon je u širem smislu također neformalan i uglavnom kolokvijalan varijetet kojim se u komunikaciji i radi identifikacije služi neka društvena skupina, koje može biti strukovna, dobna, svjetonazorska, određena staležno, tj. društvenim statusom, interesno, načinom života, najzad teritorijalno (usp. Samardžija 2006, Bugarski 2006). Svaki od žargona može biti vrelo iz kojega će građu – ponajprije leksičku – crpsti standardni jezik. Strukovni žargon nerijetko će hraniti strukovne terminologije, odnosno s njima biti u povratnoj sprezi, na staležnim, dobnim, svjetonazorskim žargonima napajat će se razgovorni jezik, jezik književnosti, gradski vernakulari, konačno i standardni jezik kao formalna, normirana i nacionalna činjenica.

Unutar žargona autori koje konzultiramo ugrubo razlikuju strukovni i mladenački. To samo po sebi nije neprihvatljivo, ali ujedno je varljivo jer termin *žargon* čini terminom prevelika sadržaja. Naime kad se u hrvatskome kaže *žargonski*, kad suvremeni rječnici uza koji leksem ili značenje stave odrednicu *žargonski*, ne podrazumijeva se žargonski u vojsci, u medicini, u kroatistici, u novinarstvu, u politologiji, u sportu, u arhitekturi i sl., nego se redovito misli na neformalnu govorenu činjenicu koja nema standardni status i neće se upotrijebiti u situacijama koje zahtijevaju formalnost. Da bi nešto pak bilo *mladenačko*, to je osobito varljivo jer varijetetom koji konzultirani autori zovu *mladenački* ne služe se svakodnevno samo učenici i srednjoškolci, dakle adolescenti, i studenti, nego i odrasli ljudi – kako koji kako u kojoj mjeri – u svakodnevnim familijarnim, prisnim i neformalnim situacijama. Taj varijetet može se smatrati *mladenačkim* stoga što se usvaja u mladenaštvu – u školi, na ulici, u društvu (klapi, škvadri, ekipi). Grad, gradsku ulicu, urbani okoliš pritom smatramo veoma važ-

nim, konstitutivnim dijelom nastanka i usvajanja tog tipa žargona, sa svim svojim slojevitostima i skupinama (od siromašnih do imućnih, od obrazovanih do manje obrazovanih, od huligana do šminkera, od gejmera i skejtera do narkomana i uličarki). Taj tip žargona pisac ovoga rada zove *slengom* i tako će taj termin rabiti u ovome radu.²

Vidjet ćemo dalje (usp. §§ IV, V) da su termin *žargon* rabili i obrazovani govornici s početka 20. stoljeća. Kad su htjeli istaknuti da je riječ o žargonu kriminalaca, rabili su termin *šatrovački*. Taj se termin poslije uzimao kao polazišni pri opisu drugih vrsta specifičnih žargona (usp. Hamm 1939–1940), a potom se rabio za ono što mi zovemo slengom (usp. Šoljan – Slamnig 1955, Sabljak 1981). Njegova daljnja sudbina nije jednoznačna jer jedni će ga smatrati zastarjelim (usp. Bugarski 2006:15), jedni mu vraćaju prvobitno značenje tajnoga jezika zlikovaca i društvenih marginalaca koje otprilike odgovara e. terminu *cant* ili fr. terminu *argot*, uzetima vrlo relativno (usp. Samardžija 2006:20), jedni će pak dan-danas u hrvatskome pod šatrovačkim razumijevati govorenje sa slengovskom metatezom (usp. npr. *doma* → *mado*, *pivo* → *vopi*, *lud* → *udlu*), karakterističnim rječogradnim postupkom, koji je Šahinović 1930-ih zvao *kozaračkim* (s. a.:15), kako nalazimo i kod Uhljaka (1954:6). Budi još usput rečeno da se termini *šatrovac* i *šatrovački* redovito izvode od riječi *šator* (usp. npr. HJP: s. v.). To nije i ne treba biti sporno. Ono što međutim nije posve jasno jest veza sa šatorima. Naime redovito se u rekonstrukciji uspostavlja odnos s romskim šatorima, čergama (usp. npr. Pranjić 1968, Sabljak 1981:10, Bugarski 2006:15), obično na temelju nekih podudarnosti s govorom Roma, odnosno pozajmljenica iz romskoga, poput upadljivih *kar(a)* ‘penis’, *lova* ‘novac’, *mara* ‘tučnjava, batine’ (usp. Uhljak 1954). Ni to nećemo osporiti, samo ćemo upozoriti na to da stariji rječnici takvu vezu ne uspostavljaju, nego im je *šatra* zapravo sajmišni trgovački štand, pokretan i natkriven kao šator (usp. Karadžić 1852: s. v. *šatra* ‘der Stand, die Markthütte des Kaufmanns, tentorium mercatoris’).³ A kakve veze sajmovi i sajmišni štandovi imaju sa šatrovcima, džeparima, slijepim guslarima i šatrovačkim, vidjet ćemo dalje (usp. §§ VI–VII).

III. Onoliko koliko znamo o Mati Malinaru (1884–1957) znamo zapravo posredno, preko njegove drugotne djelatnosti. Rođen je u Lokvama i prijateljivao je s Jankom Polićem Kamovom, nekako u isto doba pohađali su gi-

² Pisac je ujedno govornik ili se u najmanju ruku može smatrati dobrim poznavateljem zagrebačkoga slenga, koji za potrebe filološkoga pristupa uvijek imenuje samo tako i nikako drukčije, ne zove ga *govorom mladih*, *adolescentskim govorom* ni *zagrebačkim žargonom*.

³ Takvu su odredbu preuzeli ARj (s. v.) i Iveković – Broz (1901: s. v.).

mnaziju na Sušaku, oko 1900. prijateljuje s riječkim avangardistima iz grupe *Cefas* Mijom Radoševićem, Katarinom Radošević, Josipom Baričevićem i dr. (Urem 2010:13–14, 64). U Zagrebu studira pravo i s vremenom postaje vrstan stručnjak, »glas o njegovoj stručnosti i veliko znanje vinuli su ga do najviših sudskih dužnosti. Bio je predsjednik Sudbenog stola u Zagrebu i pomogao Krleži da odgodi uručenje odluke o zapljeni knjige rasprava i eseja *Deset krvavih godina* (1937.), čime je Krležu uspio spasiti svoju knjigu. Mato Malinar će i kasnije u više navrata pomoći Krleži, što će rezultirati trajnim prijateljstvom Malinarovih i Krleže« (2010:107–108). Još kao student u Zagrebu pokreće »Modernu biblioteku za krunu«, za koju sa suprugom Katarinom 1907–1908. uređuje i prevodi sedam knjiga strane beletristike (Držaić 2020). Poslije ćemo ga sretati kao prevoditelja s ruskoga, primjerice 1947. preveo je *Politiku ili Razgovore o vladalaštvu* Jurja Križanića, 1951. *Historiju diplomacije*, a 1941. bio je u Uredničkome vijeću *Hrvatske enciklopedije*. Godine 1908. oženio se Katarinom Radošević (1888–1971, inače neprežaljena Kamovljeva ljubav, Kitty iz Kamovljevih pjesama) i s njome imao dvojicu sinova, Anđelka (1909–1982) i Veljka (1913–1990), što ne bi bio osobito zanimljiv podatak da Anđelko Malinar nije i sam bio prevodilac i leksikograf, šef kabineta predsjednikâ Prezidija Sabora NR Hrvatske Vladimira Nazora i Karla Mrazovića, k tomu tajnik Miroslava Krleže i priređivač njegovih djela, s vlastitom enciklopedijskom natuknicom.⁴ Kao mlad pravnik M. Malinar službuje »po raznim mjestima Hrvatske, neko vrijeme u Đakovu« (Urem 2010:107).

Dodajemo: kao mlad dvadesetosmogodišnji pravnik 1912. u središnjemu pravoslovnome časopisu *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu* Malinar objavljuje napis »Zločinački ili šatrovački jezik«.⁵ Časopis tada uređuje Josip Šilović (1858–1939), istaknuti pravnik i profesor Pravnoga fakulteta. U časopisu se objavljuju rasprave o povijesti i suvremenosti prava, prikazi knjiga, zakoni, svaštice, nekrolozi. Među ostalim interdisciplinarni – kako bi se danas reklo – članci o odnosu kriminaliteta i umobolje, pijanstva, komentari i tumačenja novousvojenih zakona, nešto poput pravnih savjeta, napisi o povijesnim pravnim tekstovima, ili pak duga rasprava Milana Grubera o hrvatskome pravnome jeziku (1911). K tomu Franjo Seifert, upravitelj lepglavske kaznionice, objavljuje jedan kraći (1912a) i jedan duži članak (1912b) živih i živopisnih kaznioničkih crtica. Građom iz Sei-

⁴ Usp. <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=52724>, <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1838> (pristup: 31. VII. 2020).

⁵ O *Mjesečniku*, koji je izlazio 1875–1945, dakle od početka modernoga Sveučilišta u Zagrebu do kraja Drugoga svjetskoga rata, usp. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=41322> (pristup: 31. VII. 2020).

fertovih tekstova Šilović će izrazito oplemeniti svoju knjigu pučkih sveučilišnih predavanja *Uzroci zločina* (1913), iz koje doznajemo još jedan važan podatak koji je u Malinarovu članku (1912) izostao: Malinarov članak i misli »osnivaju se na neposrednom opažanju naših zločinaca u kaznionici u Mitrovici« (Šilović 1913:149). Koliko nam je poznato, jedini koji se na Malinarov članak još referirao jest Munir Šahinović, od kojega doznajemo i to da je Malinar svoj članak pisao »kao upravnik kaznionice« (s. a.:16). Toliko o kontekstu u kojemu Malinar piše. S napomenom ili podsjetnikom da su čitav Srijem pa i Mitrovica onda u sastavu Kraljevine Hrvatske i Slavonije u ugarskome dijelu Austro-Ugarske Monarhije. Nažalost o nacionalnome, regionalnome i socijalnome sastavu kažnjenikâ u Mitrovici ne znamo ništa, ali možemo pretpostaviti da su to bili stanovnici Slavonije i Srijema.

IV. Malinarov je članak (1912) impostiran društveno, staležno i interesno, no jasno se daje do znanja da zločinaca ima u svim staležima. Stil kojim je rasprava pisana esejistički je:⁶

Svaka društvena cjelina, svaki društveni razred, klasa, organizacija, etc. ima nešto svoga posebnoga, što drugi razredi i organizacije nemaju. Ta posebnost su neke osebine, [...] Sve zemlje i svi narodi, a i sva vremena [...] imadu i imali su svoje osebine, pa onda nije čudo, da imade danas u današnjem vijeku pare, elektriciteta i zrakoplova jedna skupina, koju mi nazivamo »zločinačkim svijetom« također svoje osebjnosti, svoj nazor na svijet, svoju vjeru, specijalan i rijetkima poznat psihički život i nastojanja, svoj moral, pa i svoj jezik, [...] Taj osebujan društveni razred su oni, koji hoće, da na račun tuđjih žuljeva i tuđje muke provode lagodan i bezradni život. [...] to su oni, koji su posijani po cijelom svijetu i koji nas prate na svakom koraku u raznim vidovima i sa lažnim svojstvima, sada u vidu nosača, sada u vidu kočijaša, sada kao kelner, a sad opet kao prostitutka, sad kao velika gospoda zvučnih imena i lijepih manira, a sad kao prosjaci i lazaroni, koji milostinju prose i proseći krađu. [...] To su oni, koji su uslijed vlastite energije, koja je dosta jaka, dapače jača, nego kod normalnih ljudi, a skroz iz pojmljivih razloga, ali svedena na krive utrenike i vodjena krivim socijalnim ciljevima, pošli da napunjavu kaznionice, bordele i ludnice (150–151).

Potom se pisac okreće odabranoj odlici zločinačkoga svijeta, njegovu jeziku:

Ta osobitost, na koju se kanim osvrnuti, je naš zločinački jezik, koji je do sada, koliko ja znam, skroz nepoznat, kaošto je kod nas još mnogo toga, premda vrlo važna, nepoznato (152).

⁶ U ovome odjeljku mnogo je navoda iz Malinarova članka (1912) koje ćemo gospodarnosti radi locirati samo brojkom stranice u zagradama; isto ćemo poslije (v. § V) učiniti s navodima iz Seifertovih napisa (1912a, 1912b).

Pisac smatra da je proučavanje zločinačkoga jezika ili »zločinačkog žargona« (153) važnije no što se misli »jer se u svakom jeziku, pa i u tom ogle-da jedan veliki dio čovjeka, t. j. one grupe, koja je taj jezik stvarala« (152). Tvrdi da je »naš zločinački jezik tekao u razvoju i da se on do danas nije mogao razviti do onih osebujnosti, koje ti jezici već danas imaju u Njemačkoj, Francuskoj [*sic!*], Italiji ecc.« (153). Razloge tomu vidi u slaboj urbaniziranosti, ali Zagrebu u tom smislu predviđa brzu europeizaciju:

A da se taj naš jezik nije bolje razvio, uzrok je taj, što našim šatrovcima manjkaju velika centra [*sic!*] i gradovi, gdje bi se stalno sastajali i bez opasnosti ukonačivali. [...] Naš Zagreb u novije vrijeme pokazuje tendencu ne samo da će postati centrom pravim i zbiljskim intelektualnog, društvenog, ecc. života, nego da će postati pravo stjecište i leglo ovakvih ljudi – a onda će naravski porasti i taj zločinački jezik, koji je tek u povojima, a porasti će kvalitativno i kvantitativno i oni, kojima će taj jezik trebati. – Jer kao što je malen danas naš žargon, tako su kvalitativno prema stranim zločincima te vrsti maleni i naši džepari (153).

Primijetimo opet kako pisac rabi riječ *žargon*, sad mu je žargon zapravo istoznačnica zločinačkomu jeziku, jeziku šatrovaca, ne tek jedan od strukovnih jezika. Primijetimo i "terminus technicus" *džepar*, kojega ni ARj ni Iveković – Broz nemaju, imaju samo *gèp* (ARj: s. v.), odnosno *džèp* (Iveković – Broz 1901: s. v.). Usput budi rečeno, ni ARj ni Iveković – Broz (1901) nemaju ni *žargon* (ni *jargon*, *đargon*, *džargon* ili takvo što).

Dalje Malinar primjećuje nekoliko odlika zločinačkih jezika. Prvo, svi koji su se bavili kriminalnom psihologijom primijetili su da zločinački jezik oskudijeva apstraktnim riječima:

Koliko sam se trudio, da doznam primjerice pojmove duša, ljepota, dobrota, milina, sreća, ljubav, vjera, nada ecc. – sva su mi nastojanja ostala uzaludna. Na moje pitanje dobio sam tek čudni osmijeh za odgovor. Taj osmijeh imao je da znači porugu s riječima: »Ta šta će bre more to nama – to ne spada u naš djelokrug« (153).

Prepoznamo u toj piščevoj parafrazi miješanje kodova, prvi dio (*ta šta će bre more...*) vjerojatno se mogao čuti od kažnjenika u Mitrovici, za složenicu *djelokrug* nismo uvjereni.

Drugo, zločinački jezici ubičajeno »vrve tudjicama i pozajmicama iz stranih jezika« (154). Tako je – piše – posvuda pa i u nas te u svojim bilješkama pronalazi riječi poput *frajer* 'neznalica', *murja* 'kaznionica, grobnica', *čarda* 'gostionica, kuća, staja'. Primijetimo da su *frajer* i *murja* i danas posve normalne riječi sjevernohrvatskoga slenga, doduše promijenjenih značenja, *frajer* je općenito muška osoba neutralnih do poželjnih, pozitivnih kvaliteta, *murja* je policija, kao ljudstvo, ustanova i zgrada. Riječi *murja* i *muri-*

rant 'robijaš, kaznenik, onaj koji umire' Malinar dovodi u vezu s tal. *mori-re* 'umrijeti' (154). K tomu *frajer* 'neznalica' pronalazi i u poljskome jeziku (155). Pozajmljenih riječi nije pisac pronašao mnogo, a razloge tomu opet pronalazi u limitiranosti naših šatrovaca:

Da tih pozajmica ima tako malo razlog je taj, što se naši zločinci tatovi ponajviše kreću u granicama Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Srbije. – U inozemstvo ne polaze ili polaze vrlo malo, jer tamo imade i vještijih i obrazovanijih od njih, a i radi toga, što ne poznadu tuđe jezike, a naš žargon imade vrijednosti tek u granicama gore spomenutih zemlja; on imade tendencu jugoslavensku, a i tu tendencu, da nam i ovdje pokaže bjelodano, da smo mi i Srbi jedan narod sa dva imena (155).

Rekli bismo: vrijedan sociolingvistički uvid, koji što se slenga tiče umnogome vrijedi i danas.

Treće, gramatika zločinačkoga jezika ista je kao u polazišnome jeziku, točnije:

Riječi se dekliniraju i konjugiraju prema postojećem jeziku, te na tomu polju nisu bili kadri, da nadju nešto nova, a to im nije bilo ni potrebno. Zločinci gledaju naime u tim [*sic!*] jeziku nešto praktičnoga, nešto, što može u danim prilikama dobro poslužiti, što može čovjeka zgodimice iz škripca izvući (235).

Malinar je tako prosudio. Danas ipak znamo da se sleng služi rječogradnim postupcima kojih u polaznome jeziku nema ili su posve rubni, a znalo se to već u Malinarovo doba. Tako je primjerice folkloristica P. Bogdan-Bijelić izvijestila o tajnome kozarskome jeziku u Konavlima (1906), u kojemu se iza svakoga sloga umeće *da, de, di, do* (*Ane* → *Adanede, otac* → *odotadac, što činiš* → *štodo čidinidiš*), ili se predmeće *kr* (*sestra* → *krsekrstra*), ili se domeće *gre, gru, gri* (*gdje si bila* → *gdjegre sigri bigrilagra*). Sustavno umetanje slogova u dječjem jeziku opisuje i Hamm (1939–1940:235), kao i zagrebačku slengovsku cirkumfiksaciju, koja je preživjela do kraja 20. stoljeća (usp. Marković 2016).⁷

Četvrto, zločinački se jezik rabi zapravo samo onda kad se želi reći »što drugi ne smiju razumjeti, što je prema tome nedozvoljeno« (Malinar 1912:235). Jezikoslovnim rječnikom rečeno, žargon je jedna vrsta tajnoga jezika. Koliko je doista bio tajnan, vidjet ćemo dalje.

Peto, šatrovački rječnik otkriva nam mnogošta o psihičkom ustroju zločinca i zato je vrijedan proučavanja. Malinarovi primjeri šatrovačkih riječi za ženske osobe – *klinka* i *treba* – i njihova razgranata semantika zanimljivi su, ali ne manje zanimljivo jest tumačenje:

⁷ V. kod Markovića (2016) također opsežnu literaturu o jezičnim igrama i netipičnim rječogradnim postupcima u slengu i tajnim jezicima diljem svijeta.

Za šatrovce je glavno i prvo, da li je žena sposoban objekt za udovoljavanje seksualnih strasti, za drugo ih nije briga. Za njega je i djevojka i djevojče, i žena udata i prostitutka *linka* i ništa drugo. – Ta nas spoznaja vodi do druge isto tako važne, a ta je, da oni ne mogu da žive običnim obiteljskim životom. Oni zaziru od tog života, kao što pederasta zazire od koitusa sa ženom. [...] Sreća je jedina što se ti ljudi ne žene. Oni žive u konkubinatu – jer taj spolni vez najviše pogoduje njihovoj nemirnoj, skitničkoj i nervoznoj naravi kao i vječnoj nesigurnosti (235).

Među riječima kojima se je Malinar detaljnije posvetio jesu još *čarda*, *gotiovan* i *levat* (236). Suvremenim poznavateljima hrvatskoga slenga barem dvije su veoma poznate pa će nam one biti putokaz za daljnju raščlambu (v. § V). Malinar je članak završio trima dvostupačnim stranicama prikupljenih šatrovačkih riječi s objašnjenjima (1912:237–240). Nažalost glosar nije baš pregledan: natuknice su književne (šatrovačke su desni ekvivalenti), ali ni to nije dosljedno, k tomu nije abecediran, k tomu gdješto je ustrojen grozdasto. Ipak, ugrubo se može reći da se u njemu nalaze šatrovački ekvivalenti za dvjestotinjak književnih riječi.

V. Kroz mnoge se radove o žargonu ili slengu provlači misao da je on izrazito promjenljiv. Bez namjere da budemo iscrpni dat ćemo o tom pet navoda različita podrijetla, engleski, francuski, srpski i dva hrvatska. U svojem priručniku ključnih jezikoslovnih nazivaka Trask će za većinu slengovskih oblika zapisati da je »kratkotrajna: rabi se nekoliko mjeseci ili nekoliko godina i potom izlazi iz uporabe eda bi bila zamijenjena još novijim slengovskim riječima« (2007: s. v. *slang*). Guiraud veli: »Argo se obnavlja kao moda koja s vremena na vrijeme mijenja boju prsluka, dužinu hlača ili širinu kravate i učini da svakih deset godina zastari kostim koji se u osnovi nije promijenio jedno stoljeće« (1956/1963:100). »Odavno je poznato« – piše Bugarski – »da je od svih vrsta jezičkih varijeteta žargon najpodložniji srazmerno brzim promjenama« (2006:37–38). U predgovoru svojega rječnika Sabljak piše ovako: »Kada govorimo o pojedinačnim osobitostima šatrovačkog, onda ponajprije ističemo njegovo brzo nastajanje, tako reći bujanje, ali može se slobodno reći i još mnogo brže propadanje, nestajanje. Iz uporabe se gube čitavi govorni korpusi, koji ili potpuno nestaju ili se zamjenjuju novim rječničkim sastavom« (1981:8). Najzad objašnjavajući razloge malobrojnosti istraživanja supstandardnih hrvatskih varijeteta Pasini između ostaloga piše »da se oni brzo mijenjaju, to jest generacijski brzo zastarijevaju, pokrivajući uvelike autentičan govor izvornih govornika« (2018:582). Sve to, ako se razumije kao načelan uvid, govornici supstandardnih varijeteta poput žargona ili slenga mogu potvrditi čak i auto-refleksijom ili promatranjem mijena u svojem varijetetu unutar nekoliko

godina ili desetljeća.⁸ Međutim susret s Malinarovim glosarom šatrovačkih riječi iz 1912. otkriva nam nešto drugo: postoji sloj riječi koje se veoma frekventno rabe danas, više od stotinu godina poslije, tih riječi nije malo, te riječi manje ili više znače isto ono što su značile prije stotinu godina.⁹ To znači da ćemo brzopotezne stavove o promjenljivosti žargona ili slenga ipak donekle morati preispitati. Sabljak je u predgovoru trećem izdanju svojega rječnika ovako zbio svoju fascinaciju žargonom: »neke [su] riječi koje je zapisao jedan od naših velikih lingvisti i moj profesor Josip Hamm 1939. ostale u uporabi i dan-danas, nakon punih 75 godina« (2013:35). Ovdje ćemo tu donju granicu pomaknuti još dalje u prošlost, barem do prijelaza 19/20. stoljeća.

Izdvojiti ćemo iz Malinarova glosara (1912) nešto riječi koje su i danas na ovaj ili onaj način dio zagrebačkoga slenga, na koji ćemo se ograničiti jer nam je najprezentniji.¹⁰

bunar 'džep'	glavica 'stotinjarka'	murja 'zatvor'
cinkovati 'tužiti'	gnjavati 'spavati'	njupati 'jesti'
cugati 'piti'	gotivan 'dobar'	papci 'cipele'
dići, digniti 'ukrasti'	kinta 'forinta'	pljugati 'pušiti'
drot 'stražar'	klinka 'djevojka, prostitutka'	som 'hiljadarka'
firovati 'voditi'	kvrga 'godina'	trava 'duhan'
frajer 'neznalica'	levat 'čovjek, gospodin'	treba 'udana žena'
gepiti 'ukrasti'	lisice 'lanci'	zgotiviti 'pripraviti'

Riječ *bunar* 'džep' imaju Šahinović (s. a.) i Hamm (1939–1940: s. v.), *bunar* 'džep' i *bunariti* 'džepariti' ima Sabljak (1981, 2013: s. v.), u suvremeno sarajevskome slengu bilježi ih Sokolija (2014: s. v. *bunariti*). Pisac ovoga rada nije ih u tom značenju u Zagrebu čuo niti ih rabi,¹¹ ne bilježi ih mrež-

⁸ Primjerice pisac ovoga članka hotimice će umjesto uobičajene riječi *frajer* upotrijebiti riječ *kit* samo da bi staromodnošću nervirao mlađe sugovornike. Riječ *kit* već su u njegovu djetinjstvu i mladenaštvu 1980-ih rabili samo stariji, oni koji su razgovorno *bus* 'autobus' izgovarali slengovsko-engleski [bas] (usp. kod glazbenika Branimira Štulića stihove iz pjesme »Krvava Meri« (1980): Danas na liniji nekadašnjoj 43 gledam kako stoji u redu, čeka na *bas* baš kao i mi...), ne kako u suvremenu govoru izgovaraju svi – [bus]. Danas se u istome značenju rabi i novija riječ *lik*, koju pisac ovoga rada ne rabi nikad.

⁹ U tom smislu odgovaraju Traskovu primjeru za »neobičan slučaj dugovječne slengovske riječi« e. *booze* 'alkoholno piće' (2007: s. v. *slang*), koja je u uporabi stoljećima, još uvijek se rabi i još uvijek je slengovska.

¹⁰ Mnoge riječi imaju u Malinara više značenja, mi ćemo probrati ona koja su i danas prepoznatljiva.

¹¹ Zna ih kao dio sarajevskoga slenga, upućeniji čitatelj možda će znati stihove iz

ni rječnik hrvatskoga urbanoga žargona *Žargonaut*, nema ih ni HJP.

Glagol *cinovati* 'otkucati, prokazati, tužakati' uobičajen je, bilježe ga suvremeni rječnik HJP (s. v.) i *Žargonaut* (s. v.), imaju ga Šahinović (s. a.: s. v. *cinovati*), Hamm (1939–1940: s. v.) i Sabljak (1981, 2013: s. v.).¹² Pisac ovoga rada normalno će ga upotrijebiti, češće nego ekvivalent *drukati*, koji može značiti i 'navijati, poticati'; imenica *druker* također je dvoznačna (za-pravo troznačna, *druker* je i dvodijelno puca), *ciner* je jednoznačan. Iz suvremene reportaže o lepoglavskome zatvoru doznajemo da je *druker* riječ u optjecaju:

Dragan Paravinja, ubojica Antonije Bilić, priskrbio si je nadimak »druker«, [...] Jedno je vrijeme radio, ali i to mu nije odgovaralo i stalno je u svadi i sa zatvorenicima i s osobljem. Prozvali su ga »druker« (Miljuš 2020).

Glagol *cugati* 'piti' i imenicu *cuga* 'alkoholno piće' bilježi HJP (s. v.), *Žargonaut* samo imenicu (s. v.), glagol kao natuknicu nema, ali njime objašnjava druge (usp. s. v. *trinkati*, *bumbiti*, *naroljati se*), glagol ima Šahinović (s. a.: s. v., imenica mu je *cugaluk*), i glagol i imenicu imaju i Hamm (1939–1940: s. v.) i Sabljak (1981, 2013: s. v.). Pisac ovoga rada normalno će upotrijebiti i imenicu i glagol, imenicu u neutralnu kontekstu (npr. *ići na cugu*, *pozvati na cugu*), glagol rjeđe, u kontekstu neumjerene konzumacije alkohola, za što je odgovarajuća imenica za osobu koja se tomu odaje *cuger*.

Glagol *dići* ili *dignuti* u žargonskome značenju 'ukrasti, opljačkati' bilježi HJP (s. v.), *Žargonaut* ima samo fraze *dići na foru/štos* (s. v.) i *dignuti tlak* (s. v.), što je drugoznačno. Šahinović ima *dignuti* 'dobiti novac u igri' (s. a.: s. v.), Hamm ima *dignuti* 'ukrasti' (1939–1940: s. v.), Sabljak i *dići* i *dignuti* 'ukrasti' (1981, 2013: s. v.), s frazama *dići* ili *dignuti na štos/ahtera/bombu* 'prevariti, obmanuti'. Otprilike tako te će glagole slengovski upotrijebiti i pisac ovoga rada, češće u frazi negoli samostalno.

Imenica *drot* 'policajac' činjenica je suvremenih HJP-a (s. v.) i *Žargonauta* (s. v.), imaju ju Šahinović (s. a.: s. v.), Hamm (1939–1940: s. v.) i Sabljak (1981, 2013: s. v.). Pisac ovoga rada može potvrditi da ju je u sjevernoj Hrvatskoj čuo mnogokratno, doduše u 21. stoljeću nešto rjeđe, sam ju ne rabi.

Glagol *fir(ov)ati* od pregledanih rječnika ima samo Šahinović (s. a.: s. v. *firovati*, dapače i imenicu *firer* 'tamnički stražar'), ali prema nj. *führen*, *Fuhre* imamo značenjski izrazito razveden i čest glagol *furati* (imenica *furka*, eventualno *furanje*), koji bilježe svi osim Šahinovića (s. a.) i Hamma

pjesme sarajevske skupine *Zabranjeno pušenje* »Pamtim to kao da je bilo danas« (1984): A ja sam uletio u Faćinu raj, šverco kafu, *bunario* po tramvaju, prodavo farmerke. Mišlio sam da za to imam nekog šlifa...

¹² Hamm je čak osjetio potrebu da u fusnoti konstatira da ga bilježi već Ivan Belostenec (17. stoljeće).

(1939–1940), a značenja mu se kreću od ‘voziti’ i ‘nositi’ preko ‘nositi se’, ‘odijevati’, ‘zanositi se čime’, ‘promicati’ (usp. *furati se na* + akuzativ) do ‘hodati’, tj. ‘biti u ljubavnoj vezi’.

Imenicu *frajer* (nj. *Freier* ‘(zast.) prosac, ženik, udvarač’, ‘(sleng) mušterija prostitutke’) već smo spomenuli (v. § IV), danas je posve uobičajena i česta. Premda i Šahinović (s. a.: s. v.), i Hamm (1939–1940: s. v.), i Sabljak (1981, 2013: s. v.), i HJP (s. v.) među značenjima navode ‘onaj koji ništa ne zna’, ‘blesavac, slabić, početnik’, ‘neznalica, naivac’, pisac ovoga rada može potvrditi samo neutralno značenje ‘muška osoba’ i pozitivno značenje ‘muška osoba poželjnih osobina’, koja dva značenja konstatira i *Žargonaut* (s. v.).

Glagol *gepiti* ‘ukrasti’ imaju Šahinović (s. a.: s. v.), Hamm (1939–1940: s. v.), Sabljak (1981, 2013: s. v.), HJP (s. v.). *Žargonaut* ga nema, piscu ovoga rada poznat je, ali ne rabi ga i odavno ga nije čuo.

Imenice za novac *glava* ‘stotinu’, *som* ‘tisuću’, *kinta* ‘novac’ pisac ovoga rada normalno rabi (doduše imenicu *lova* daleko češće od *kinte*). Od rječnika bilježe ih Šahinović (s. a.: s. v. *kinta*, *som*), Hamm (1939–1940: s. v. *kinta*, *som*), Sabljak (1981, 2013: s. v. *glava*, *kinta*, *som*), HJP (s. v. *kinta*, *som*), *Žargonaut* (s. v. *glava*, *kinta*, *soma* [sic!]). Dakle *glava* u rječnicima prolazi slabije, pritom Sabljak isprva daje značenje ‘novčić od 1 s[tarog]. dinara’ (1981: s. v.), poslije ‘novčana vrijednost od sto kuna’ (2013: s. v.), što je možda ipak suviše precizno jer *glava* vrijedi i za druge valute, primjerice euro. Da bismo potvrdili kontinuitet uporabe, podsjetit ćemo na lik sitnoga prevaranta Franje Rošića (glumi ga Fabijan Šovagović) iz filma *H-8* (1958, redatelj Nikola Tanhofer, scenarist Zvonimir Berković), koji među svojim replikama ima i ovo: *gubim četiri glave* (31m28s), *nemam ni kinte* (32m50s), *tri soma* i *mного je pet somova* (35m30s).

Glagol *knjavati* ‘spavati’ (ne *gnjavati*) piscu ovoga rada poznat je, ali ne rabi ga. Pridružio bi mu značenje ‘lagano spavati, kunjati’, za razliku od (*ot*)*krmiti* ‘duboko (od)spavati’, koji također ne rabi. Od pregledanih rječnika imaju ga Šahinović (s. a.: s. v.), Hamm (1939–1940: s. v.), Sabljak (1981, 2013: s. v.), i HJP (s. v.). *Žargonaut* ga nema, ima *krmiti* (s. v.).

Glagol *gotiviti* ‘biti komu sklon, voljeti koga’, imenica (*ne*)*gotivac* i pri-djevi (*ne*)*gotivan* neobično su zanimljivi. Pisac ovoga rada ne rabi ih, a sve negdje do 2000-ih poznavao ih je samo iz srpske pop-kulture, primjerice filmova i glazbe,¹³ ili pak iz priča onih koji su bili služili JNA. Potom su se negdje 2010-ih, pretpostavljamo opet preko srpske pop-kulture, done-

¹³ Usp. npr. pjesmu beogradskoga glazbenika Momčila Bajagića Bajage »Kao ne zna da je *gotivim*« (1986).

kle udomaćile i u zagrebačkome slengu.¹⁴ Da nas dojam ne vara, pokazuje hrvatski mrežni korpusi: kolovoza 2020. korpus HJR nema nijednu potvrdu, HNK ima jednu (kontekst je nabranje srpskih žargonskih riječi), samo hrWac, koji pretražuje internetsku domenu .hr, dakle građu novijega datuma, ima dvjestotinjak potvrda glagola *gotiviti* te tridesetak potvrda pridjeva i priloga *gotivan* i *gotivno*. K tomu *Žargonaut* također nema ništa od toga, kao ni Hamm (1939–1940). Šahinović naprotiv ima *gotivan*, *gotivac*, *gotivna* (imenica, 'lijepa žena', 'bogata žena'), *gotiviti* (s. a.: s. v.), Sabljak ima i glagole i pridjeve (1981, 2013: s. v.), u sarajevskome slengu konstatira ih Sokolija (2014: s. v.). Vidjet ćemo dalje da u nekom obliku osnovu *gotiv-* imaju i Karadžić (1852) i Kuhač (1877), a Malinar joj je – zato je sve ovo dosad rečeno – posvetio pola stranice jer »tih par riječi igra u životu šatrova takodjer veliku ulogu, jer njima krsti sve ono, što mu se mili i što mu se ne dopada i od čega zazire« (1912:236), naime *gotivno* je i *gotivac* u mitrovičkome šatrovačkome sve što je dobro, povoljno (dobar, bijel, svijetao, crven, prijatelj, šatrovac, mudar), *negotivno* pak i *negotivac* sve što je zlo (zao, crn, taman, ružan, neprijatelj, izdajica, cinker, sudac, činovnik, upravitelj kaznionice), reklo bi se: šatrovački se svijet osnovom *gotiv-* raspolučuje manihejski.

Imenica *klinka* 'djevojčica' normalna je suvremena riječ, toliko da ju standardni HJP ima (s. v.), a *Žargonaut* nema. Značenje 'ulična djevojka, prostitutka' ima samo Hamm, koji i nema drugih značenja (1939–1940: s. v.), Šahinović ima značenja 'žena', 'djevojka', 'ljubavnica', 'prostitutka', 'sviračica', 'konobarica' (s. a.: s. v.), Sabljak ima samo 'djevojčica, djevojka' (1981, 2013: s. v.). Muškoosobno *klinac* u značenju 'dječak', ali i kao eufemizam za 'kurac' (usp. *boli me klinac* 'baš me briga', (*idi*) *u klinac*) imaju Sabljak (1981, 2013: s. v.) i *Žargonaut* (s. v.), a pisac ovoga rada može potvrditi da je to mnogo puta čuo od ljudi koji izbjegavaju psovke.

Imenicu *kvrga* 'godina' imaju Šahinović (s. a.: s. v., značenje 'godina provedene robije'), Hamm (1939–1940: s. v.), Sabljak (1981, 2013: s. v.) i HJP (s. v.), dapače HJP s dosta kolokacija (*u tim kvrgama*, *ima dosta kvrgâ*, *u našim kvrgama*) koje pisac ovoga rada nikad nije čuo, tj. čuo je samo kolokacije poput *ima X kvrga*, *koliko kvrga ima?* Riječ bi procijenio razgovornom činjenicom dijela starijih govornika.

¹⁴ Kakvo je stanje u beogradskome slengu, ne možemo reći, ali Bugarski piše o revitalizaciji starih žargonskih izraza »*gotiviti* i *gotivan*, koji su posle višedecenijske hibernacije vaskrsli u rečniku gradske omladine« (2006:29). Kad se to oživljavanje dogodilo, ne znamo, samo opet upućujemo na Bajagine stihove iz prethodne bilješke i zaključujemo da se to u Beogradu moralo bilo dogoditi prije negoli u Zagrebu.

Status imenice *levat* 'budala, naivčina' i glagola *levatiti* 'izigrati, previriti' sličan je onomu glagola *gotiviti*. Hamm tih riječi nema (1939–1940), Šahinović ima, i to veoma široka značenja: »neiskusani drumski razbojnik, ubojica ne radi koristoljublja, običan pošteni čovjek, izraz za svakog tko ne živi šatrovačkim životom« (s. a.: s. v.). Sabljak ima imenicu, isprva u značenjima 'mladić, momak, neiskusani, priglup, pošteničina' (1981: s. v.), eda bi onda dodao još 'homoseksualac' (2013: s. v.), *Žargonaut* ima imenicu (s. v.), a mjesto gdje je potvrđeno određeno je kao »ex YU«. Piscu ovoga rada riječi su poznate prije svega iz srpske i bosansko-hercegovačke pop-kulture, nekad će ih i upotrijebiti, čini se da su oživjele u novije doba jer od mrežnih korpusa potvrde ima samo hrWac, imenicu tristotinjak puta. U sarajevskome slengu imenicu potvrđuje Sokolija (2014: s. v.). Malinar je riječi *levat* posvetio dobar odjeljak, ona je jedna od onih na kojoj je pokazivao što se sve iz šatrovačkih riječi o zločincima i njihovu svjetonazoru može zaključiti: »Sa tom riječi krsti šatrovac i razbojnika i čovjeka radnika i gospodina. Za njega je sve to bagra jedne vrsti, koja ne zavrijedi, da se na nju pljune, ljudi onih kvaliteta, koje on prezire i koje on ne može uz sve duševno naprezanje da shvati [...] za njega su oni svi ludovi, za njega su oni svi "levati"« (1912:236). Vidjet ćemo dalje da su tu riječ i Karadžić (1852) i Kuhač (1877) zabilježili u neutralnu značenju 'čovjek', Karadžić ima i *levatka* 'žena'.

Imenica *lisice* 'metalni obruči za sputavanje ruku' više je razgovorna negoli slengovska inačica standardnih *lisičina*, stoga ne čudi da ju među pregledanim rječnicima imaju samo Šahinović (s. a.: s. v.) i HJP (s. v.), tek je Sabljak unio *lisičari* 'policajci' (2013: s. v.), što pisac ovog rada nikad nije čuo.

Imenice *mur(i)ja* 'policija' i *murjak* 'policajac' normalne su i česte, spomenuli smo ih već prije (v. § IV). Imaju ih svi pregledani hrvatski rječnici, ima ih i Sokolija, koja ima i glagol *murirati*, a sve izvodi iz tal. *muro* 'zid' (2014:59), ne iz tal. *morire* kao Malinar (1912:154).

Glagol *njupati* 'jesti' imaju svi pregledani hrvatski rječnici. Pisac ovog rada zna ga, čuo ga je, ali ne rabi ga. Ima nešto infantilno u njemu, što primjećuje i prinosnik *Žargonauta* (s. v.).

Imenicu *papci* 'cipele' imaju svi pregledani rječnici. Piscu ovog rada riječ je poznata, ali ako bi ju i upotrijebio, to bi bilo samo u jedini i samo pogrдно za posebnu vrstu cipela, *špic-papak*, ili pak u drugome značenju, 'slabić, kukavica, bezveznjak', koje ima *Žargonaut* (s. v.).

Glagol *pljugati* 'pušiti' nije, ali imenica *pljuga* 'cigareta' jest dio gotovo svakodnevnoga slengovskoga vokabulara pisca ovog rada (često u množini – *pljuge*); glagol mu je poznat, ali ne rabi ga; imenicu još rabi s pridjev-

skim značenjima 'jednostavan, lak' ili 'loš, bezvezan' te u značenju 'gubitak, loša sreća' (usp. *koja pljuga!*). Šahinović ima *pljuganac* 'duvan' (s. a.: s. v.), Hamm ima *pljugati* 'pušiti' i *pljuga* 'duhan' (1939–1940: s. v.), Sabljak *pljugati* 'pušiti' (također 'oralno zadovoljavati muškarca') i *pljuga* 'cigareta' i 'droga koja se puši' (1981, 2013: s. v.), u trećem izdanju dodao je značenja koja smo i mi spomenuli kao dodatna. *Žargonaut* (s. v.) i HJP (s. v.) također imaju i imenicu i glagol.

Imenica *trava* u značenju 'marihuana' danas je posve uobičajena, pisac ovoga rada nikada nije čuo da bi ju netko upotrijebio u značenju 'duhan', koje nema ni HJP (s. v.). Osim 'droga, hašiš' značenje 'cigareta loše kvalitete' daje Sabljak (1981, 2013: s. v.), Šahinović (s. a.) i Hamm (1939–1940) *trave* nemaju, *Žargonaut* ima samo značenje marihuane (s. v.).

Najzad da bi *treba* bila 'prostitutka', pišu Hamm (1939–1940: s. v.) i Sabljak (1981, 2013: s. v.). Pisac ovoga rada ne može potvrditi to značenje, veoma čestu riječ *treba* poznaje samo u značenju 'djevojka, cura, ženska', koje konstatiraju svi pregledani rječnici. Šahinović ima 'udata žena, supruga' (s. a.: s. v. *treba*).

Kako se iz pregleda vidi, jedan dio riječi koje je Malinar 1912. zabilježio u mitrovičkoj kaznionici i danas je sasvim normalan i uobičajen dio hrvatskoga, u najmanju ruku zagrebačkoga slenga. Sleng jest promjenljiv i uvelike ovisan o izvanjezičnome kontekstu, no tako je sa svakim varijetetom, po tome sleng nije mnogo drukčiji. Postoji međutim i u njemu leksički sloj duga trajanja (barem stotinu godina), koji opstaje i odupire se mijeni, kadšto tek s manjim i razumljivim pomacima značenja, odnosno sloj koji se kružnim pozajmljivanjem iz susjednih jezika kadšto zanovi. Pritom vječitost valja imati na umu nepremostivu metodološku prepreku s kojom smo suočeni pri zagledanju u starije rječnike i općenito filološke radove: jednostavno nemamo izvornih govornika koji bi nam iz prve ruke potvrdili pojedinu riječ i – važnije – ovjerili njezinu uporabnu vrijednost, značenje i čestotnost. Zato nam se nerijetko i donekle razumljivo dogodi da ćemo u pristupu Sabljaku (1981, 2013) biti strogi i odrješito prosuđivati jer imamo iskustvo jezika koji on petrificira. U pristupu Malinaru (1912), Šahinoviću (s. a.) i Hammu (1939–1940) redovito smo blagonakloniji i popustljiviji, premda zapravo pojma nemamo kako su riječi koje su oni popisali doista funkcionirale, koje su od njih bile česte, koje okazionalizmi. Malinar nam je (1912) u tom smislu ipak pomogao jer se na pojedine lekseme više koncentrirao u analitičkome dijelu svojega članka. Važna je spoznaja da i među tim leksemima kojima se više posvetio nalazimo one koji su u slengu preživjeli do danas. Šahinović je Malinaru prigovorio što je šatrovačke riječi dao na desnoj strani rječnika (s. a.:17), mi bismo Šahinoviću mo-

gli prigovoriti da su mu natuknice unutar jednoga slova nabacane bez abecednoga reda, no radije ćemo biti pomirljivi prema obojici.

U ovome poglavlju koraknuli smo stotinu godina unaprijed, na prijelaz 20/21. stoljeća, u sljedećemu kontekst unutar kojega se Malinarov napis iz 1912. može promatrati širimo kretanjem unatrag, do sredine 19. stoljeća i drugog izdanja Karadžićeva *Rječnika*.

VI. Filologiji nije nepoznato da je Vuk St. Karadžić u drugo izdanje svojega *Rječnika* (1852) unio natuknicu *gegavački*, koje u prvome (1818) nije bilo. Opisao je u njoj tajni sljepački jezik iz Slavonije i Bosanske (Turske) Posavine i dao nekih 45 riječi, kazivač mu je bio Vukovarac. Evo natuknice, prevažna je da ju ne bismo dali čitavu:

gégavačkī, k̄ā, k̄ō, vide šljepački. Slijepci govore kašto između sebe da ih drugi ljudi ne mogu razumjeti, i to se zove *gegavački jezik*, ili: *govori gegavački*. Ja sam prije nekoliko godina u Vukovaru pitao jednoga mladoga slijepca za podosta riječi kako se zovu gegavački, pa mi mnoge nije znao kazati, a koje mi je kazao, evo ih ovdje naznačujem: Bog se zove *èrić*, a tako isto i nebo, kiša *pròšlica*, a tako isto i voda i zima, trava *jârba* (Vlaški, po Latinskome herba), drvo *baštúnjac*, a tako isto i štap, hljeb *pàljja*, so *zr̀nija*, meso *mìškra*, sir *mùrivo*, luk *làul*, grah (pasulj) *pàljkuš*, kupus *tèžnjāk*, vino *ùrviz* (po Mađarski bilo bi gospodska voda), rakija *gotivica*, đavo *gàgul*, glava *vánta*, a tako isto i čelo, oko *zràkavica*, noga *gljāvica*, jaje *mucvánjak*, gusle *rèdavice* (a prositi *rèdati*), torba *ságlja*, konj *ràškōv*, kobila *raškováica*, kola *trèškavice*, kuća *ùndža*, soba *ùndžica*, vatra *pàverica*, lonac *pàvernjak*, pseto *únta*, goveče *rìsōvče*, krava *rìsulja*, ovca *rìsùljka*, riba *zùnija*, čovjek *lèvāt* (*ùtènto levat* umro čovjek), žena *lèvātka*, sin *klìndōv*, djevojka *klìndōvka*, dijete *klìnče*, brat *v̀rgodnik*, sestra *v̀rgodnica*, otac *kévac*, mati *kèva*, mali *miskinjav*, govoriti *razrèdivati*, idi brzo *gljāj gòtívno*, plakati *plìnciti*, moliti *gòtívno rèdati*. Kažu da slijepci ovijem jezikom osobito govore u Slavoniji i u Turskoj Posavini (Karadžić 1852, 1898: s. v.).

Zašto se gegavački zove gegavačkim, nije dokraja jasno. Prema Karadžićevu *Rječniku* lako se daje zaključiti da je prema *gegavac* 'slijepac' («osobito u Slavoniji», 1852: s. v.), odnosno prema *gegati se* (1852: s. v.). Prihvata to P. Budmani u *Rječniku JAZU*, tj. pretpostavlja da je prvo značenje *gegavca* 'čovjek koji se gega kad ide', potom »od toga će biti postalo što u Slavoniji tako zovu slijepce« (ARj: s. v. *gegavac*). Natuknica je u ARj-u obrađena, tj. objavljena 1887, no malo poslije T. Maretić u napisu o umjetnome svjetskom jeziku među dogovornim jezicima spominje i Karadžićev gegavački te pretpostavlja da bi zbog »arnautskih riječi« naziv mogao biti prema albanskomu gegijskomu dijalektu: »Možda i samo ime *gegavački* jezik potječe od plemenskoga imena *Gege* t. j. sjeverni Arnauti« (1892:185). Malinar pak bilježi da je u mitrovičkome zločinačkome prošnjak – *gega-*

vac (1912:239). Izvanredno svjedočanstvo o srijemskim »slijepcima« dao je međutim ne jezikoslovac, nego muzikolog F. Kuhač (1877), koji razlučuje dvije vrste južnoslavenskih guslara. Po Srbiji, Bosni i drugdje – piše – nahodi se gotovo u svakoj kući osoba koja umije guslati i pjevati historijske pjesme o narodnim junacima. Druga su vrsta guslari prosjaci, »koji se bave guslanjem poput zanata; njih ima i po Srbiji, Bosni, Hrvatskoj, ali nigdje toliko, koliko po Sriemu. Prosjaci ovi, prem sljepci nazvani, nisu ipak svi sljepi, nego ih ima i posve zdravih očiju« (1877:35). Ponovimo: nigdje prosjaka slijepaca nema kao u Srijemu, nisu svi slijepi, nego se samo slijepima prave. Iz prve ruke Kuhač prenosi da mu je slijepac Kuzman Branković, »ponajbolji guslar slavonski«, na pitanje zašto se slijepim pričinja i kosu preko očiju spušta odgovorio da to čini zato da mu se narod smiluje i da više milostinje. Većina je slijepaca – piše dalje Kuhač – ipak slijepa ili na neki način sakata.¹⁵ Slijepac redovito ima vođu koji ga vodi po selima, sajmovima i proštenjima. Kako je guslara mnogo, a Srijem malen, guslari putuju »u susjednu vojnu Krajinu, u Bačku i Banat, u Srbiju i Ugarsku, dapače i u Hrvatsku«, nerijetko imaju i svoja posebna svratišta, primjerice Kuhaču je poznato jedno takvo »u selu Lašćinah kod Zagreba pri seljaku Očiću« (1877:37).¹⁶ Najzad Kuhač veli da »za poviest naše umjetnosti velikoga je znamenovanja tajni govor sljepački [...] zove obično *gegavačkim jezikom*« (1877:37). Navodi uredno Karadžićevu odredbu i riječi, ali – važnije – donosi i nešto vlastitih, koje je sam čuo od slijepaca (1877:38–39). Izdvojit ćemo ih nekoliko:

davoriti 'guditi'
 gotivni levati 'junački ljudi'
 kenjaj! 'šuti'
 redav, rebav 'gusle'
 redavati 'guslati'
 redavica 'pjesma'
 treskavica 'kolo'¹⁷

Što doznajemo iz Kuhačeva uvida (1877) kad ga usporedimo s Karadžićevim (1852) i Malinarovim (1912)? – Prvo, najviše guslara slijepaca

¹⁵ Visok pobol sljepila Kuhač dovodi u vezu s boginjama koje su harale prije izuma cjepiva (1877:37).

¹⁶ Neće svaki čitatelj znati da je Laščina ponad Maksimira danas jedan od elitnijih zagrebačkih kvartova.

¹⁷ Karadžićeve *treskavice* 'kola' (1852: s. v. *gegavački*) donekle zbunjuju. Kuhač kaže da je *treskavica* – 'kolo, ples', a ne *kola* (1877:39). Međutim u Malinara ipak nahodimo »kola, treskavice« (1912:239) i »kočija, treskavica« (1912:240), a u Šahinovića »kola, fijaker« (s. a.: s. v. *treskavice*).

koji govore gegavački nahodimo u Srijemu, ali oni putuju i sajmove obilaze na sve strane, sve do Zagreba. Ne treba mnogo da zaključimo da su ti guslari mogli biti širitelji šatrovačkoga jezika. K tomu sad je jasnija moguća veza šatrovaca i sajmišnih štandova, na koju smo već upozorili (v. § II) i koju ćemo opet dalje uočiti (v. § VII). Drugo, u Srijemu su i Malinarova Mitrovica i Vukovar u kojemu je Karadžić zabilježio gegavačke riječi. Koliko god gegavački jezik bio tajan, mnogim su se gegavačkim riječima služili i zatvorenici u Mitrovici. Riječi *gotiviti*, *levat*, *baštalo* 'bubanj, zvono', *klinče* 'dijete', *redati* 'guslati, prosići' nahodimo i u Karadžićevu (1852) i u Malinarovu popisu (1912), ako i nisu iste, primjerice u Malinara je *baštati* – 'tući, ubiti', *baštanje* – 'tučnjava', *baštunac* – 'štap', u Karadžića je *baštunjac* – 'drvo, štap'. Rečeno je već (v. § V), *gotivno* je sve što je dobro, pa tako i Karadžićeva rakija *gotivica* i Kuhačevi junaci, tj. *gotivni levati*. Treće, mnoge su podudarnosti među Karadžićevim, Kuhačevim i Malinarovim popisom. Primjerice u Karadžića ima *paverica* 'vatra' i *undža* 'kuća', u Malinara *paverica* 'vatra', u Kuhača *paverila ti se undža!* 'izgorjela ti kuća!'. I u Karadžića i u Malinara ima *kevac* 'otac', *klinče* 'dijete' (također u Kuhača), *muriwo* 'sir' i *zrakavica* 'oko', u Karadžića je *mucvanjak* 'jaje', u Malinara *cvanjak* 'jaje', u Karadžića *gljavica* 'noga', u Malinara *gljavalica* 'noga', u Karadžića *miškra* 'meso', u Malinara *miška* 'slanina'. Sve u svemu, čini se da je tu riječ o jeziku koji je bio tajan samo gradskim intelektualcima. Prije će biti da su se njime normalno služili guslari prosjaci, zatočeni i nezatočeni zločinci, sasvim je vjerojatno da su ga u nekoj mjeri poznavali svi oni koji su s njima općili, od seljaka i trgovaca na sajmovima i proštenjima do onog vlasnika svratišta s Laščine i redarstvenika, dakle da je jednomu sloju gradskoga stanovništva sve do Osijeka i Zagreba bio znan.¹⁸ Primijetimo najzad njegovo dugo trajanje – Karadžić ga konstatira sredinom 19. stoljeća, Malinar početkom 20. stoljeća, mnoge riječi iz tog jezika u uporabi su danas, početkom 21. stoljeća. S relativno važnom i zanimljivom razlikom – podsmješljivo ušutkivanje sugovornika danas se iskazuje negiranim *ne kenjaj!* Vidjeli smo da je Kuhač zabilježio *kenjaj!* (1877), ako nije omaška. Naime *kenjati* u slengu danas osim 'srati' znači i 'trabunjati, brbljati, isprazno govoriti', kako bilježe i Sabljak (1981, 2013: s. v.) i HJP (s. v.). Kad je do promjene značenja došlo, ne možemo reći, Šahinović za *kenjati* daje značenje

¹⁸ Perspektivu smo svjesno suzili, ali nipošto ne zaboravljamo sve one utjecaje do kojih je moglo doći drugim putem. Podsjećamo primjerice na to da su barem dva giganta hrvatske književnosti po desetak godina živjela u Beogradu – dezerter A. G. Matoš na prijelazu 1890-ih i 1900-ih, T. Ujević 1920-ih (1930-ih u Sarajevu). Koliko znamo o njihovu društvenom životu, morali su dolaziti u dodir s jezikom ulice i polusvijeta, za Matoša ćemo to pariškim citatom neposredno dokazati pri kraju ovoga članka (v. § VIII).

‘imati, pos[j]jedovati’ (s. a.: s. v.), a Hamm donosi neprozirna značenja ‘kra-
sti’ i ‘prepoznati’ (1939–1940: s. v.).

VII. Spomenuli smo već živopisne napise F. Seiferta o svakodnevno-
me životu lepoglavske kaznionice i svjedočanstvima kažnjenikâ (1912a,
1912b). Bez okolišanja možemo reći da su to pravi sociološki dragulji ko-
jima provijava piščeva empatija za kažnjenika, izrazito različita od prije-
kih širokopoteznih Malinarovih pojednostavljivanja (1912). Seifertov pris-
tup kažnjenicima, koliko se iz bilježaka daje shvatiti, može se raspozna-
ti iz ovih rečenica:

Tko hoće da sudi drugomu, taj treba da znade i da uvaži sve okolnosti. A
tko sve to prosudi, doći će do zaključaka, da su i ovi pali ljudi, ostali ljudi,
češće vrijedni sažaljenja, nego proklinjanja (Seifert 1912b, I:412).

Kako može mlad čovjek ubiti svoga roditelja i hranitelja, koga treba da lju-
bi ruku i poštuje više nego ikoga na zemlji? »Audiatur et altera pars«. Čuj-
mo, što taj dječak veli o sebi i svom činu (Seifert 1912b, II:521).

Budući da se crtice temelje na razgovorima s kažnjenicima, jer ravna-
telj zavoda »svakog novajliju osobno preuzme« (Seifert 1912a:10),¹⁹ pisac
u njima ne zazire od upotrebe živa govornoga jezika, pa vrijedi vidjeti što
se iz tih zapisa jezično može izlučiti. Ne tvrdimo da će tu biti riječ o žargo-
nu, šatrovačkome ili slengu, nego jednostavno o realnu govornome jeziku,
koji pisac – pretpostavljamo – prenosi koliko-toliko autentično jer će veo-
ma često riječi koje sam vjerojatno ne bi napisao staviti u navodnike.²⁰ O
regionalnome ili nacionalnome sastavu kažnjenikâ u Lepoglavi, kao ni u
Mitrovici, ne znamo ništa, ali prema podacima koje Seifert (1912a, 1912b)
uspутno daje i jeziku kojim se oni služe riječ je većinom o stanovnicima da-
našnje sjeverne Hrvatske, koje životni put ili potraga za poslom često nose
od Zagreba, Zagorja ili Bjelovara do Kranjske, Štajerske (Graz, Maribor),
Ugarske, Bosne (Travnik, Zenica), ima ih koji su prošli Europu (Njemačka,
Francuska), nisu rijetki oni koji sanjaju odlazak u Ameriku.²¹ Svi su ispita-

¹⁹ »Odmah prvih dana posjeti ga ravnatelj, da ga upozna, da čuje iz njegovih
usta curriculum vitae, čin i osudu, obiteljske prilike i neprilike i sve njegove tegobe«
(1912a:11).

²⁰ Tečan i pitak Seifertov jezik nećemo analizirati premda i on sam po sebi zavre-
đuje ozbiljnu filološku obradu, primjerice za seljaka koji se pogospodio reći će: *opanak*
se popapučio (1912b, I:955). K tomu daje se iz njega mnogošta sociolingvistički saznati.
Primjerice s ugarskim Židovom koji kaznu služi u Lepoglavi (osuđen je u Hrvatskoj,
inače svi Židovi služe u austrijskome Steinu) Seifert razgovara na njemačkome i bilje-
ži da je kažnjenik nešto rekao »u židovskom žargonu« te navede dotičnu rečenicu: *Wir*
wessen, es is' nik's gut sich mit dem Herrn Director zu verstreiten 'Mi znamo, da nije dobro
zavaditi se sa gosp. ravnateljem' (1912b, II:154).

²¹ Ti podaci neskladni su s onima koje je dao Malinar rekavši da se kažnjenici
uglavnom kreću po Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni i Srbiji (1912:155).

nici bili muški osim u zadnjem prepričanom slučaju.

U prvome, kraćemu napisu Seifert (1912a) oslikava kaznionički život općenito, od dolaska kažnjenika u Lepoglavu, susreta s ravnateljem, brijačem (kažnjenik se šiša i brije mu se brada, ali brkovi se ne briju), kupaonicom i samicom (prvo odredište, 2–3 mjeseca) do dviju izrazito važnih tema u životu kažnjenika – duhana i seksa. Saznajemo da *novajlija* ide *pod douche* te da će ga drugi oslovljavati sa *Zuwachs*, kao što *bake* oslovljavaju *regrute* (1912a:10).²² Dok je u samici, zatvorenik radi, dva sata šeće u dvorištu, ali ne smije razgovarati ni s kim osim s ravnateljem, njegovim zamjenikom, duhovnikom, učiteljem i stražom. Saznajemo važan glagol *robiti* ‘robijati’, poslije ćemo upoznati imenice *rob* ‘robijaš’ i *robovanje* ‘robija’:

Znadu oni vrlo dobro, da je u društvu ljepše. Brže vrijeme prolazi i »lakše se *robi*« (1912a:12).

Za dugogodišnjega kažnjenika reći će ostali da je *veliki rob*, »kako kažnjenici vele u svom žargonu« (1912b, II:155), ili *stari rob*, kao za jednoga koji je u kaznionici od 1896. (II:312).

Kazne se, piše Seifert, »sastoje iz ukora, uskrate nuzužitka, uzapćenja zaslužbina, smanjenja dnevne hrane, posta, samotnog zatvora, tamnog zatvora, okova i porabe utega (Zwangsjacke)« (1912a:12).²³ Kad *Zuwachs* dođe u skupni zatvor, drugi ga kažnjenici omjeravaju, jedni se interesiraju kako je na slobodi, što pišu novine, drugi provjeravaju je li *špicl* ili *tužakalo* (13). Kažnjenik radi u radionici i služi neki novac, koji mu omogućuje da onda trguje. Trgovina je, *šeft* (*Geschäft*), izrazito važan dio kažnjeničkoga života, što ima veze s duhanom i seksualnim užitkom (14). Potraga *duhandžija* za duhanom neprestana je i podrazumijeva se, riječi *imaš* i *daj* jasne su bez spominjanja duhana, nabavlja se od *posredovanaca*, što su kažnjenici trećega stupnja služenja kazne, ili od *vanjskih*, što su kažnjenici iz skupnoga zatvora koji rade vani (15). Posredovanci kaznu služe u posrednome zavodu, što je treći, najblaži stupanj služenja, poslije samotnog ili strogog zatvora; tko je u strogome zatvoru, za nj se veli da je *u kući* (1912b, I:863). Duhan i slanina najčešće se krijumčare, također sir i vino; ako u pregledu budu zaplijenjeni, kažnjenik bude *na kvaru* ili *kvaran*, kako to kažnjenici kažu (1912a:16), tj. oštećen, i s time se mora pomiriti. Duhan se ne daje na kredit, duhan je u zavodu veoma skup, *jedan voz dreiera*, »tj. jedna pa-

²² Svi izrazi koje u ovome odjeljku budemo pisali nakošenim slovima doslovno su preneseni od F. Seiferta. O njima u ovome odjeljku i pišemo. Riječi *Zuwachs* i *baka* ima suvremeni HJP (usp. s. v. *cuvaks*, nj. *Zuwachs* ‘prirast, prinova, dolazak novaka u vojsku’ te *baka*, mađ. *bakā* ‘vojnici pješaci u austro-ugarskoj vojsci’).

²³ Nj. *Zwangsjacke* bila bi košulja za sputavanje vezivanjem ruku na leđima, Seifert ju je u zagradi dometnuo uz *porabu utega* (1912a:12).

kla po 3 novč. plaća se sa 2–3 porcije slanine. To je otprilike vrijednost od 1 K 20 do 1 K 60 fil. To je užasna cijena« (16). Primijetiti ćemo odmah da je Malinar u mitrovičkoj kaznionici zabilježio da se paket duhana zove *vagon, kola, voz* (1912:237), dakle duhanska je terminologija u Mitrovici i Leopoglavi uglavnom ista, te da je dao izraze za sir, slaninu i vino, što je u zatvoru očito bila roba na cijeni.²⁴

Što se spolne apstinencije tiče, piše Seifert (1912a:17), s njome se zatočenici nose kako tko. Neki se odaju onaniji, neki zbog loše prehrane izgube nagon, »dočim si drugi prepredeni, drzoviti i bestidni nadju objekt za pederastiju. Izaberu si uvijek mlade dečke bez brkova. Njima pišu ljubavna pisma, tetoše ih, maze ih nuzužitkom, ljube ih i štipaju, dok im se ne poda. Pederastija se nedade skoro nikada dokazati« (17).²⁵ Pasivni pederasti, baš tako veli Seifert, dobiju ime te ih kažnjenici zovu *frajlica, Micika* i sl. (1912a:17).

Kad iz zatvora iziđu uvjetno, *na uvjet*, kažnjenici će jedni druge pitati *koliko su odnijeli na uvjet* (20), tj. koliko će vremena kod kuće provesti kao kažnjenici.

Drugi, duži napis zapravo je niz prepričanih intervjua koje je Seifert (1912b) kao ravnatelj kaznionice vodio s kažnjenicima pri njihovom dolasku i pri izlazu na slobodu. Mnogi su recidivisti. Pisac ih radi anonimnosti navodi inicijalom i matičnim brojem, tako ćemo i mi.

Koliko god nam zločini nisu presudni, spomenut ćemo ipak jedan zastrašujući slučaj – srećom ima i lakših prijestupa – da predočimo o kakvim je govornicima tu riječ. T. 1267 ima 35 godina, optužen je na tešku doživotnu samicu zbog spolnog zlostavljanja dječaka, kojeg je onda klao nožem te je dječak treći dan ozljedama podlegao. »U selu je bio razglašen kao pederast i dokazano je, da su dječaci bježali pred njim« (I:412). U zatvoru se sâm kastrirao nožićem, prvo jedan testis (Seifert lijepo kaže: jaje), nakon godinu dana i drugi. U obama navratima rane su začudo brzo zacijelile i već za par dana vratio bi se u radionicu. Sad se redovito reže po tijelu, čini se da ga krv spolno uzbuđuje. Odbija hranu, kaže da ga mogu *dati odnijeti u borovicu* (Seifert tumači: groblje), da je testis izrezao *škljocom* i bacio ga u

²⁴ Kad smo već kod usporedbe, zanimljivo je Seifertovo iskustvo s regionalnim istinoljubljem: »Tko je služio kod suda i imao posla sa kaznenim stvarima, znati će, da je priznanje krivnje najčešće u Slavoniji i Srijemu, a i iskazi svjedoka ondje su vjerodostojniji« (1912a:17–18). Izravno se to tiče njegovih Zagoraca, koji očito nisu istinoljubivi. Čini se da još stanovnike Like i gornje Krajine spominje u pozitivnu kontekstu.

²⁵ Usp. također: »Pederastija se dade vrlo teško dokazati, ali oni, koji su sumnjivi, ti su u kaznioni brzo poznati. Njima se mladi, golobradi, naročito ljepušni mladići (jer naliče djevojkama) moraju uklanjati, jer od njih nemaju mira« (Seifert 1912b, II:316).

kiblu (I:413).²⁶ Među drugim zatvorenicama slovi kao *norac* (I:414).

B. 2320 suđen je više puta zbog krađe, u kaznionici je drugi put. Mati mu se preudala pa je s B-ovim očuhom imala problema zbog *fačoka* (kophile, fačuk), znao joj je reći da je *flundra s fačokom*, te je B. tako odmalena ostao *fačok* i za svoje vršnjake, što je dovodilo do tučnjava. B. spominje *hasnu* (I:420), što je riječ koju u kažnjenika često nahodimo, barem ju je Seifert često zapisao. Isto vrijedi za glagol *hasniti*, koji rabi gotovo jednako često kao *okoristiti se*.

B. 2414 ima 36 godina, kirijaš je i dosta dobro zarađuje, ali sklon je piću i lošem društvu. Kad je *naderan* (pijan), zle je ćudi i tuče ženu i majku bičalicom, pije sa svojim *bečarima* po *birtijama*, smetaju mu *muktaši* koji se odmah skupe oko njega pa mu nazdravljaju kad vide da je *ugrijan* (I:864), obećava da će slušati ženu kad *izrobi* kaznu (I:865). Riječ *birtija* rabi se u razgovorima češće nego *krčma* i *gostiona* (npr. I:955).

M. 2467 ima tek 17 godina, *tat* je, bavi se *tatskim* poslom. To su, čini se, neutralni izrazi, Seifert ih često rabi, neutralni su i u Malinara (1912:237). M. se žali da je u zatvoru od gradskih *fakina* naučio gradske krađe (Seifert 1912b, I:866). Čini se da *fakin* nije bila riječ s blago pozitivnim prizvukom kakav ima danas (usporedivo s današnjim *mangup*, *klipan*, dobrohotni nevaljalac). Seifert piše da se *gradska klatež* brže podaje pasivnoj pederastiji od seoske djece, da mnogi s takvima ne žele biti u sobi ni razgovarati s njima, da je jedan Ličanin o *frajlicama* opetovano govorio: »Gospodine, da meni dadu vlast na 24 sata, ja bi svu tu *fakinažu* podavio. To nije vrijedno da živi, kad nezna čemu je bog što stvorio« (1912a:17).

H. 2564 ima 36 godina, iz zagorskoga je sela u Varaždinskoj županiji. Javna je tajna da muškarci iz tog sela odlaze po sajmovima i ondje krađu, džepari su (tako piše Seifert, kažnjenici će prije reći *žep* i *žepar*), idu *po trgovini* ili *za trgovinom* pa često zaglave u zatvoru, kad nekoga dulje vrijeme nema, zna se da je *unutra*, tj. u zatvoru (1912b, I:951). Sajamski kradljivci zovu se u njegovu kraju *dumbovići*. Među njima vlada korektan odnos pa ne krađu jedni od drugih, tko krađe od drugoga tata, taj je *fileksir*, *puzavac* ili *nitković* (I:953). Ima i nešto *dumbovička*, više u Mađarskoj, dapače vješte su i svijet obično na žene ne sumnja (I:953). H. je pri zadnjoj krađi bio *naderan* pa nije pazio kako krađe te je nastradao, što se ne bi dogodilo da je bio trijezan (I:951). Krađu pojmi kao zanat, želi da se ona legalizira, jer ako *štriherice* mogu dobiti radnu dozvolu, zašto ne bi i kradljivci (I:952). Vidje-

²⁶ Riječi *škljoca* 'džepni nožić' i *kibla* 'zatvorsko vedro za nuždu' s preciznim i odgovarajućim značenjima bilježi i suvremeni HJP (s. v.), a Šahinović je bio zabilježio *kiblu* i plurale tantum *borovice* 'groblje' (s. a.: s. v).

li smo već prije da je Malinaru prostitutka *klinka*, međutim uz ulična kurva u njega također stoji *štriherica* (1912:239), u Sabljaka *štriherica* je prostitutka (1981, 2013: s. v.). Primijetimo još jednom vezu džepara, tj. šatrovaca sa sajmištima – sajmišta i štandovi (šatre) bili su njihov prirodni okoliš, gdje su krali novčanike i satove na lancu.

Kažnjenika P. 416 jednom su redari odveli u *buturnicu*, tj. zatvor, otkriven je da je *siledžija*, protjeran iz kotara (Seifert 1912b, II:156). Ubojstvo je počinio, ovo bilježimo više kao sociološki podatak, kad su gospodar i gospođa vlastelinstva na kojemu je radio *otišli na more*.

B. 2347 recidivist je u krađi, Zagrepčanin, prijatelj ga na sajmu u Velikoj Gorici nagovori da *povuku jednu barku* (II:324). Seifert ne razumije o čem je riječ, iz čega vidimo da ni upravitelj zatvora nije znao sve šatrovačke izraze, pa da mu B. objasni: »*Barka* je novčarka. Novci su *ribe*, a *vući barku* znači ukrasti novčarku, ali na mudri način« (II:324). Žrtva krađe je *Freier*, tj. frajer. B. za sebe veli da je on prije svega *provalnik*, ne *barkista* (II:325). Da je novac *riba*, da je novčarka *barka*, da je neznalica *frajer*, tomu je prema Malinaru tako bilo i u mitrovičkome zatvorskom žargonu (1912), dapače *izraditi na barku* znači ukrasti novčanik i zamijeniti ga krivim (1912:237), a to je upravo ono što je B. učinio: »kod nekog trgovčića kupio sam prostu, ali veliku novčarku i natrpao ju papirom« (Seifert 1912b, II:324). U tom značenju *barku* stotinu godina poslije ima i Sabljak (1981, 2013: s. v.).²⁷

L. 1666 rodio se 1882. u Zagrebu, otac ga je poslao u Travnik u samostan, ali redovnici trapisti zbog krađe su ga otpravili kući. Skita se i krađe, bio je u kaznionici u Zenici nekoliko puta. S druge strane R. 1969 nakon 12 godina Lepoglave premješten je u Mitrovicu (Seifert 1912b, I:415). Tu dvojicu spominjemo da pokažemo kako je zatvorski žargon mogao slobodno kolati po kaznionicama Monarhije i kako se u kaznionicama mogao formirati svojevrsan šatrovački koine, što se ulaskom Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Srbije krajem 1918. u zajedničku državu nastavilo, a kako je bila riječ o međusobno posve razumljivim ishodišnim jezicima, zacijelo i intenziviralo. Zbog ubojstva L. služi doživotno, ali za sebe veli da je zaslužio »i više, nego doživotnu robiju, naime *štrik*« (1912b, II:409).

Spomenuli smo već, Seifert je na kraju članka (1912b) opisao slučaj jedne žene (J. A.). Sjekirom je ubila supruga s kojim je živjela u nesretnu brauku. Jezično nam slučaj nije osobito zanimljiv, zabilježiti ćemo samo kako je J. kazala mjesečnica, tj. kako je to Seifert zapisao:

²⁷ Ne možemo sa sigurnošću reći ima li Džimi Barka, nadimak glavnoga lika iz filma *Kad budem mrtav i beo* (1967, režiser Živojin Pavlović, glumi ga Dragan Nikolić), kakve veze s time.

Jeste li ono veče bili žalostniji nego inače ili Vam se bilo što posebnog dogodilo taj dan ili to veče. – Nije. Samo znam da sam taj dan imala svoje *mjesečno pranje* (menstruaciju) (II:529).

J. je inače bila žena sa sela. Pretpostavljamo da je dodatak »menstruaciju« u zagradi Seifertov, a *mjesečno pranje* s glagolom *imati* J-ino. Što o tome piše ARj (s. v. *prañe*)? – Piše da *pranje* može biti i »žensko vrijeme, isto što pranja« (značenje pod (d)) te da među rječnicima to ima »samo u Vukovu«. Potvrda iz Seiferta hrvatska je potvrda i prinosimo ju leksikografiji. Suvremeni HJP takva značenja *pranja* ne bilježi (usp. s. v. *mjesečni, pranje, ženski*).

VIII. Vidjesmo da su Seifertovi napisi (1912a, 1912b) fantastično vrelo razgovornoga i šatrovačkoga leksika. Koliko je tu Seifertovih prinosa, ne možemo znati, trudili smo se razlučiti ono za što pretpostavljamo da su mogle biti riječi kažnjenikâ. Mnogošta od zabilježenih riječi nalazimo u Malinara (1912), Petkovića (1928), Šahinovića (s. a. [oko 1935.]), što potvrđuje naše odluke.²⁸ Pokazali smo dapače da se mnoge riječi nalaze u suvremenim hrvatskim rječnicima, bilo specijalnim žargonskima bilo standardnima s razgovornim i žargonskim leksikom; nismo sve ni provjeravali jer su nam mnoge poznate i slutimo da će biti poznate i čitatelju. Ono što bi nas sad više zanimalo, ali ostavit ćemo za buduća istraživanja, jest kako je taj leksik funkcionirao u slobodnome svijetu, primjerice u dnevnim novinama, *Novostima* (1907–) i *Jutarnjem listu* (1912–), koje se tada od politike okreću nepolitičkim događajima, kriminalu, sudnici, društvenim skandalima, sportu, upravo nogometu (usp. Horvat 1962/2003:309–310). Što imamo na umu, pokazat ćemo na riječi *apaš*, koju smo svojedobno zabilježili. Primjećujemo naime da se u *Jutarnjem listu* 1910-ih ona normalno rabi u značenju 'razbojnik, zločinac, zlikovac', obično ju nalazimo u naslovima (isticanje će biti naše):

Apaši u Beču. U noći od sriede na četvrtak je redarstvena straža u Beču htjela uapsiti trojicu lupeža, koji su provalili u neku gostionicu u Taborstrasse. Zlikovci su dočekali redarstvenike sa kišom revolverskih taneta. Bitka je potrajala poldrug sata (JL, 10. 5. 1912, str. 6).

Uapšen *apaš*. Parižko redarstvo uapsilo je u petak dugo traženoga i opasnoga anarhistu i provalnika Nurry-a, koji je sudjelovao kod atentata u Rue Ordener, kod krvavog zločina u Reimsu i kod provale u poštanski ured u Besonu pokraj Pariza (JL, 5. 1. 1913, str. 6).

²⁸ U detaljniju usporedbu s Petkovićem nećemo se upuštati, samo ćemo reći da je u njega mnogo riječi zabilježenih u Vukovaru (označene sa *) i u Osatu u Bosni (označene sa **). Vukovarske su preuzete od V. Karadžića, osačanske od M. Milićevića, kojega u svojem radu o umjetnim jezicima citira i Maretić (1892:185).

Apaši na Rieci. »Riječke Novine« javljaju ovaj drzoviti napadaj na jednog neukog seljaka, koji je pao u ruke prevejanim zlikovcima (JL, 3. 4. 1914, str. 3).

ARj i Iveković – Broz (1901) tu riječ ne bilježe, no u značenju 'simulant, prijetvorna osoba' bilježi ju Sabljak (1981, 2013: s. v.), u žargonskome značenju 'pripadnik gradskog ološa, propalica, razbojnik' Klaićev rječnik pozajmljenica (1972: s. v.) i suvremeni HJP (s. v.). Pravo je pitanje kako se prema njoj odnositi – je li ona početkom 20. stoljeća bila standardna riječ, je li bila samo dio novinskoga diskursa, je li bila gradski žargonizam kojim su nove senzacionalističke novine težile atrakciji? Zasad na temelju mrežnoga korpusa HJR možemo kazati tek toliko da su riječ *apaš* u značenju koje nas zanima rabili A. G. Matoš 1913. i M. Krleža 1938. Znamo međutim da je A. G. Matoš crticu »Apaši« napisao u Parizu travnja mjeseca 1903. i objavio ju 25. IV. 1903. u *Narodnim novinama*.²⁹ Kaže Matoš ondje:

Apaši? Pune su ih pariske novine već godinu dana.

S mnogo samopouzdanja možemo tvrditi da je riječ *apaš* 1903. u hrvatski uveo upravo Matoš.³⁰ Vidjesmo da je već 1910-ih sasna uobičajeni dio žurnalističkoga jezika eda bi onda u Sabljaka 1981. bila konstatirana kao šatrovački izraz, slengizam. Danas je, rekli bismo, dio pasivnoga leksika, u slengu ju nismo čuli, u suvremenome standardnome jeziku još manje, stoga bi bilo dobro da ju suvremeni rječnici tako i opišu. Sve to samo ukratko pokazuje koliko je filološkoga rada potrebno za razumijevanje statusa pojedine riječi u vremenu. Prije zaključka dat ćemo još završni odjeljak iz Matoševih »Apaša«, u kojem pisac prepričava neposredan susret s razbojnicima u »Crvenom gnijezdu«, trebat će nam:

Pisac ovih redaka poznaje prilično dobro apaše i apaške običaje. Stanujući u prvo parisko svoje vrijeme u jednom njihovom gnijezdu, tamo pored stare, tužne tamnice Roquette, gdje se do juče giljotiniralo, imao je (pisac ovih redaka) u društvu bosanskih tamburaša čast biti nišan apaškog revolvera. Od onda ga apaši dosta često napadoše na ulici. Jedared, na primjer, kad je (pisac ovih redaka) bio u društvu sa mostarskim pjesnikom Dučićem. Vje-

²⁹ Usp. *Sabrana djela* Antuna Gustava Matoša, Zagreb, JAZU – Liber – Mladost, 1973, knj. XV, str. 54–56. Sačuvano je i Matoševo pismo uredniku *Narodnih novina* Janku Ibleru od 27. IV. 1903, popratno pismo uz članak »Prorok«, u kojemu Matoš veli »nadam se da ste već primili moj članak *Apaši*« (*Sabrana djela*, knj. XIX, str. 189). Matoš u Parizu nije mogao znati da su »Apaši« dva dana ranije već objavljeni.

³⁰ Upozoravamo pritom na to da izdanje *Le Petit Roberta* kojim se služimo (2012, elektroničko izdanje) prvu zabilježbu fr. riječi *apache* u tom značenju (velegradski zločinac, razbojnik) datira u godinu 1902. Godine 2012. takvo je značenje u *Robertu* određeno kao *v[ieu]x*, zastarjelo. HJP ima samo odrednicu *žarg[onski]*, što će biti izrazito nedostavno jer sumnjamo da je danas mnogo govornika kojima bi uporaba u takvu značenju bila jasna.

rujte mu (piscu ovih redaka) da nije apaša orobio. A da je ostao živ i zdrav, dokazuje taj krvavi, strašni članak.

IX. Jedan je od nedostataka hrvatske filologije taj što se premalo bavila i bavi nefilološkim i nebeletrističkim tekstovima. Osobito se to može reći za starija razdoblja standardnoga jezika, ako se primjerice prijelaz 19/20. stoljeća može takvim smatrati. Stoga nam još uvijek izmiče odnos između nekadašnjega pisanoga i razgovornoga jezika obrazovanih govornika te odnos između nekadašnjih viših i nižih jezičnih registara. Jezik urbanih središta, koji je početkom 20. stoljeća već itekako razvijen i raslojen, ostajao je izvan filološkoga domašaja jer ili nije bilo dovoljno vrsnih filologa koji bi ga opisivali (P. Budmani opisao je 1883. na svoj način dubrovački, Đ. Šurmin isto tako 1895. sarajevski jezik) ili se pak dominantna karadžićevsko-maretićevska jezikoslovna škola uvelike okrenula narodnomu jeziku, i to njegovu sasvim osobitu dijelu, kako je zatečen u narodnoj umotvorini, pjesmi i poslovcima, možemo ga zvati folklornim. Stoga leksik i slojeve živa razgovornoga jezika – ako želimo biti sigurni u to da smo na dobru tragu u razgraničavanju onoga što pripada njemu, a što ne – moramo tražiti okolnim putem, primjerice zagledajući u Maretićevo stilistiku i popis »neskladnih i trivijalnih« riječi i fraza koje se ne bi smjele naći u »ozbiljnom i učenom članku« (1899:678–679): *raskokodakati se* (živahno se prepirati, kaže Maretić), *smandrljati* (pojesti), *čalabrcnuti* (okusiti), *cmoknuti* (poljubiti), *slizati se* (udružiti se), *izmicauz* (pobježe), *Švaba* (Nijemac), *vući koga za nos*, *puna šaka brade*, *pocrkati od smijeha*. Ili u Maretićeve savjete, gdje su »trivijalne« primjerice ove riječi: *gnjavator*, *gnjavaža*, *kubura*, *kuburiti* (1924: s. v.). Sve to što je Maretić smatrao »trivijalnim« dan-danas je činjenica razgovornoga hrvatskoga. Ponešto je bilo i prije 1924. pa u Seiferta imamo *kuburu* 'muka, patnja' (1912b, II:327) i *ludoriju* (nekoliko puta, npr. II:411). Maretić će reći da je *ludorija* dobra, ali »slabo potvrđeno u ARj« (1924: s. v.). Inače, ako je komu ono Maretićevo *izmicauz* sumnjivo, nek zna da taj oblik bilježi Sabljak (1981: s. v. *izmicauš* 'pobjeći, ukloniti se'), a pisac ovih redaka – i to je konstrukcija koju Maretić nije ljubio, »trivijalna« je, premda se »u novinama svaki dan čita« (1899:679), što doista jest točno jer gore smo vidjeli da ju je Matoš u kratku odjeljku iz 1903. kao iz inata napisao četiri puta – može potvrditi *odjebaus* 'odjebi'.

U ovome radu pokazali smo da se tragovi zločinačkoga (šatrovačkoga) i gradskoga žargona pa onda i živa razgovornoga hrvatskoga iz starijih razdoblja mogu slijediti ne samo u beletristici nego ponajprije izvan nje, u pravoslovnim i muzikološkim tekstovima te u žurnalistici i feljtonistici. Prikazali smo dosad nepoznat rad Mate Malinara o šatrovačkome jeziku iz 1912. te iz bilježaka Franje Seiferta objavljenih iste godine pokuša-

li izlučiti šatrovački ili žargonski leksički sloj. Stoga Samardžijinu tvrdnju da je Hamm »svojom raspravom prvi u jezikoslovnoj kroatistici otvorio pitanje nedijalektnih nestandardnih (“neknjiževnih”) idioma u hrvatskome jeziku« (2006:19) i dalje možemo smatrati točnom, tek što sad znamo da se hrvatskim nedijalektnim nestandardnim idiomom tri desetljeća prije J. Hamma ozbiljno jezikoslovno bavio jedan kroatistički nejezikoslovac pravnik, dosad poznat samo proučavateljima J. Polića Kamova, a usputno prije njega i jedan kroatistički nejezikoslovac muzikolog, na kojega nas je davno već upozorio V. Anić (1978).

Rad je k tomu pokazao da su mnoge žargonske riječi zabilježene početkom 20. stoljeća u mitrovičkoj i lepoglavskoj kaznionici u istome ili sličnome značenju dio aktivna suvremena zagrebačkoga slenga, što odudara od uvriježenih pretpostavki da se žargon brzo mijenja. Usto je domaću filologiju iznova podsjetio na to da bi se morala više posvetiti deskripciji i razumijevanju jezičnih slojeva raznorodnih tekstova pisanih na standardnome hrvatskom, ne vječito robovati predodžbama stvorenima na temelju nekoliko normativnih, preskriptivnih radova izrazito sužene perspektive, ma koliko oni svojedobno utjecajni bili.

Literatura

- Anić, Vladimir. 1978. Franjo Kuhač – muzikolog u filologiji. *Filologija*, 8, 19–27.
- ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880–1976. Knj. I–XXIII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Bogdan-Bijelić, Pavlina. 1906. Kozarski ili tajni jezik u Konavlima. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, XI/2, 304.
- Budmani, Pero. 1883. Dubrovački dijalekat, kako se sada govori. *Rad JAZU*, 65, 155–179.
- Bugarški, Ranko. 2006. *Žargon: Lingvistička studija*. Drugo, prerađeno i prošireno izdanje. Beograd: XX vek – Knjižara Krug.
- Držaić, Karlo. 2020. *Počeci čitalačke publike u Hrvatskoj: Moderna biblioteka za krunu*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Gruber, Milan. 1911. Hrvatski pravni jezik. *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, XXXVII, I/1, 47–58; I/2, 151–162; I/3, 241–251; I/4, 322–328; I/5, 438–442; II/1, 629–636; II/2, 716–728.
- Guiraud, Pierre. 1956/1963. *L'argot*. 3e édition. Paris: Presses universitaires de France.
- Hamm, Josip. 1939–1940. Dvije-tri o govoru zagrebačkih srednjoškolaca. *Nastavni vjesnik*, XLVIII/4 (siječanj–veljača), 233–247.

- HJP = *Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/> (pristup: kolovoz 2020.)
- HJR = *Hrvatska jezična riznica*. www.riznica.ihj.hr (pristup: kolovoz 2020.)
- HNK = *Hrvatski nacionalni korpus*. http://filip.ffzg.hr/cgi-bin/run.cgi/first_form (pristup: kolovoz 2020.)
- Horvat, Josip. 1962/2003. *Povijest novinstva Hrvatske 1771–1939*. Prir. Mirko Juraj Mataušić. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- hrWac = *Hrvatski mrežni korpus*. <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/> (pristup: kolovoz 2020.)
- Iveković, Franjo; Ivan Broz. 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
- Karadžić, Vuk Stefanović. 1818. *Srpski rječnik: Istolkovan njemačkim i latinskim riječima*. Beč: P. P. Armeniern.
- Karadžić, Vuk Stefanović. 1852. *Srpski rječnik: Istumačen njemačkim i latinskim riječima*. Drugo izdanje. Beč: Štamparija Jermenskoga namastira.
- Karadžić, Vuk Stefanović. 1898. *Srpski rječnik: Istumačen njemačkim i latinskim riječima*. Treće, državno izdanje. Beograd: Štamparija Kraljevine Srbije.
- Klaić, Bratoljub. 1972. *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*. Prir. i dopunio Željko Klaić. Zagreb: Zora.
- Kuhač, Franjo Š. 1877–1905. Prilog za povjest glasbe južnoslovenske: Kulturno-historijska studija. *Rad JAZU*, 38 (1877), 1–78; 39 (1877), 65–114; 41 (1877), 1–48; 45 (1878), 1–49; 50 (1879), 44–95; 62 (1882), 134–186; 63 (1882), 71–112; 160 (1905), 116–251.
- Malinar, Mate. 1912. Zločinački ili šatrovački jezik. *Mjesečnik Pravnikačkoga društva u Zagrebu*, XXXVIII, I/2, 150–155; I/3, 235–240.
- Maretić, Tomo. 1892. Misli o umjetnom svjetskom jeziku. *Rad JAZU*, 108, 182–208.
- Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch).
- Maretić, Tomo. 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom: Dopuna Broz-Ivekovićevu »Rječniku hrvatskoga jezika«*. Znanstvena djela za opću naobrazbu. Knj. VI. Zagreb: JAZU.
- Marković, Ivan. 2016. Hrvatski cirkumfiks *jo...-ń*. *Suвремена lingvистика*, 82, 191–217.
- Miljuš, Dušan. 2020. Novo normalno u Lepoglavi: Mlađan bilda, Oraškić je tapetar, Paravinju zovu »drukerom«. *Jutarnji list*, 22. XI. 2020, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/novo-normalno-u-lepoglavi-mladan-bilda-oraskic-je-tapetar-paravinju-zovu-drukerom-15032675> (pristup: 22. XI. 2020.)

- Pasini, Dinka. 2018. Supstandardni varijeteti hrvatskoga jezika u 20. stoljeću. Ur. Bičanić, Ante; Ivo Pranjković; Marko Samardžija. 2018. *Povijest hrvatskoga jezika*. 5. knjiga. 20. stoljeće. Prvi dio. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 581–629.
- Pasini, Dinka. 2020. Antun Šoljan s ruba standarda 1950-ih: O slengu i slengom. Rukopis, 1–14.
- Petković, Živko D. 1928. *Jezik naših šatrovaca (sa rečnikom šatrovačkih reči)*. Beograd: Tucović.
- Pranjić, Krunoslav. 1968. Žargon – razaranje ili bogaćenje jezika. *15 dana*, VII/9–10, 40.
- Sabljak, Tomislav. 1981. *Šatra: Rječnik šatrovačkog govora*. Zagreb: Globus.
- Sabljak, Tomislav. 2013. *Rječnik hrvatskoga žargona*. Treće, dopunjeno izdanje. Zagreb: Profil.
- Samardžija, Marko. 2006. *Hrvatski kao povijesni jezik*. Zaprešić: Vlastito izdanje.
- Seifert, Franjo. 1912a. Nešto malo iz kaznioničkoga života. *Mjesečnik Pravnika društva u Zagrebu*, XXXVIII, I/1, 9–21.
- Seifert, Franjo. 1912b. Slike iz lepglavске kaznionice. *Mjesečnik Pravnika društva u Zagrebu*, XXXVIII, I/4, 410–421; I/5, 860–867; I/6, 947–957; II/2–3, 152–164; II/4, 312–327; II/5, 407–411; II/6, 521–530.
- Sokolija, Alma. 2014. *L'argot parisien et l'argot sarajevien avec les dictionnaires: Description et comparaison historiques, linguistiques et sociolinguistiques*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Šahinović, M[unir]. s. a. [o. 1935.] *Riječnik jugoslavenskih šatrovaca*. Zagreb: s. n. [Tisak štamparije »Gaj«.]
- Šilović, Josip. 1913. *Uzroci zločina*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Šoljan, Antun; Ivan Slamnig. 1955. O šatrovačkom. *Krugovi*, IV/1, 82–86.
- Šurmin, Đuro. 1895. Osobine današnjega sarajevskog govora. *Rad JAZU*, 121, 186–209.
- Trask, Robert Lawrence. 2007. *Language and linguistics: The key concepts*. Second edition. Ed. by Peter Stockwell. Routledge: New York.
- Uhlik, Rade. 1954. Ciganizmi u šatrovačkom argou i u sličnim govorima. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s., IX, Istorija i etnografija, 5–31.
- Urem, Mladen. 2010. Janko Polić Kamov, njegovo i naše doba. U: Mladen Urem; Milan Zagorac. 2010. *Janko Polić Kamov & njegovo i naše doba: Priručnik za čitanje Kamova 100 godina poslije*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 9–130.
- Žargonaut. Rječnik hrvatskog žargona. <http://www.zargonaut.com/> (pripustup: kolovoz 2020.)

On Croatian slang in 1912

Abstract

The paper reports on the hitherto unreported work of the lawyer Mate Malinar on the cant of the Mitrovica penitentiary from 1912. Thus, systematic research of substandard Croatian varieties are moved thirty-odd years further into the past from the work of Josip Hamm from 1939-1940. The jargon lexical layer in Franjo Seifert's notes from the Lepoglava penitentiary, also from 1912, is then analyzed. Contrary to the common belief that slang is extremely transient, it is established that there is a significant amount of lexemes that have remained part of Croatian or precisely speaking Zagreb slang to this day, in the same or similar meaning.

Ključne riječi: žargon, šatrovački, sleng, razgovorni jezik, hrvatski, Mate Malinar, Franjo Seifert, Franjo Kuhač

Keywords: jargon, cant, slang, colloquial language, Croatian, Mate Malinar, Franjo Seifert, Franjo Kuhač